

Шифр «Суспільство 2»

ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР ЯК ПІДҐРУНТЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Генезис становлення громадянського суспільства.....	6
РОЗДІЛ 2. Кореляція індивідуального та суспільного інтересу, взаємовплив держави та громадянського суспільства.....	8
РОЗДІЛ 3. Функції громадянського суспільства як фундаментальні напрями реалізації людського виміру в його контексті.....	16
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	26

ВСТУП

Нині в умовах існування та розвитку інституту громадянського суспільства постає проблема співвідношення потреб та інтересів людини та суспільства в цілому. Вимагає правового та соціального узгодження кореляція індивідуального інтересу з колективним, навколо яких сконцентровано чимало суперечливих висловлювань. Існує позиція, за якої визначається, що суспільна згуртованість рівноправних громадян навколо певної спільної потреби сприяє їх втіленню шляхом об'єднання сукупних сил, при чому держава виступає гарантом таких суспільних відносин. А з іншого боку – громадянське суспільство здійснює вплив на державу шляхом забезпечення її неполітичного змісту, формує її як правову, звідси, виходить, що головним напрямком забезпечення функціонування цього інституту є утвердження прав і свобод людини, антропоцентричності цього погляду, що відображає індивідуальний інтерес в єдності з суспільним. Тому наразі актуальним є дослідження людського виміру в контексті існування громадянського суспільства. Цьому питанню присвячено чимало робіт видатних науковців, таких як М. П. Орзіх, А. Р. Крусян, М.В. Афанасьєва, О.В. Батанов, А.А. Єзеров, побудованих та зорієнтованих на погляди визначних постатей минулих століть, зокрема, Арістотеля, Платона, Гегеля, Дж. Локка, Т. Гоббса стосовно визначення дефініції інституту громадянського суспільства, співвідношення суспільного інтересу з індивідуальним, взаємовплив держави та громадського суспільства.

Наукова новизна у цій роботі виокремлюється у вигляді концепції утвердження вагомості ролі особистості у функціонуванні та утвердженні громадянського суспільства, в уточненні взаємовпливу держави та громадянського суспільства, а також конкретизації суспільних та індивідуальних потреб членів соціуму.

Теоретична значимість визначається необхідністю розгляду у взаємозв'язку понять «суспільні потреби» та «особисті потреби», визначення їх

у контексті задоволення інтересів всього громадянського суспільства, а також у напрямку функціонального забезпечення його існування.

Практична значимість зосереджується навколо питання можливого внесення в Конституцію декларативного положення у вигляді дефініції громадянського суспільства та ролі індивіда в ньому.

Тому **мета** роботи полягає в розкритті сутності та значення людини, її прав і свобод, як фундаменту функціонування громадянського суспільства, що відтворює гуманістичну природу даного інституту та є однією із основоположних ланок, а також в описі структурних компонентів громадянського суспільства та його вагомий внесок у формування механізмів відтворення державної влади та, за її допомогою і сприянням, реалізацію потенціалу людей у всіх сферах життєдіяльності.

Об'єктом дослідження виступають громадянське суспільство, держава, їх співвідношення, права і свободи людини і громадянина, кореляція індивідуальних та суспільних потреб та інтересів.

Завдання постає в проведенні аналізу положення особистості в громадському суспільстві, відображення індивідуального інтересу в єдності з суспільним і навпаки, дослідження ролі людини, її прав та свобод в становленні даного інституту. Полягає в:

- загальному вивченню генезису становлення громадянського суспільства;
- виокремленні позицій видатних учених-науковців;
- визначенні співвідношення та взаємовпливу громадянського суспільства та держави одне на одного, а також місце особистості й забезпеченість її прав та свобод державою в контексті існування громадянського суспільства.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У розділі 1 розглядається підґрунтя становлення та розвитку громадянського суспільства, його основні складові та фундаментальні положення.

У 2 розділі аналізуються позиції та відомі висловлення видатних вчених з приводу співвідношення особистого та суспільного інтересу, роль індивіда в громадянському суспільстві, вплив держави на функціонування даного інституту.

Щодо 3 розділу, то в ньому детально розкриваються головні функції громадянського суспільства, які відображають зорієнтованість даного інституту на забезпечення прав та свобод людини.

РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Витоки формування громадянського суспільства беруть свій початок ще з часів існування Римської імперії, за якої було чітко розмежовано і утверджено *jus privatum* та *jus publicum*, як антитеза одне одному, які спрямовувалися для регулювання співжиття індивідів всередині суспільства. Також ще з тих часів було запроваджено такі поняття, як громадянин – «*civis Romanus*», громада та суспільство, що згуртовувало в собі спільність громадян, їх кількісну сукупність.

Зародження та утвердження інституту громадянського суспільства з усіма притаманними йому складовими припадає на XVIII століття, коли завдяки урбанізації, розвитку процесів економічного характеру (індустріалізації) та поширенню ідей мислителів доби Просвітництва – Руссо, Монтеск'є, Вольтера, вдалося започаткувати ще один щабель соціально-економічної формації і сприяти становленню нового стану суспільства, яке за своїм характером і соціально-правовою спрямованістю ставало громадянським. Недарма, саме в той час були створені «Декларація прав людини і громадянина» (1789 р.) у Франції та «Декларація незалежності» США (1776 р.), яку ще називають «першою декларацією прав людини» [21, с. 176]. Згідно з цими юридичними документами зникла будь-яка станова розрізненість та класова нерівність, встановлювалась невідчужуваність та невід'ємність природних прав людини, що є першою ланкою, початковою стадією становлення громадського суспільства.

Необхідно відзначити ще і те, що в роки індустріалізації в деяких концептах приватного і публічного права, зокрема французькому, німецькому, швейцарському, йшла мова про створення кодифікації законодавства, заснованого на природному праві, де чільне місце займала людина, її невідчужувані права, самостійність, свобода совісті та економічної діяльності, що в період капіталізму стимулювало розвиток господарства та породило

висхідне становище товарного виробництва. Хоча треба виокремити положення, за якого в імперський період король займав вище становище над особою, але при цьому знаходився на одній тотожній сходинці з суспільством загалом. Тобто, ще в ті часи головна владна особа в державі, яка мала найширші повноваження повинна була рахуватися з особами, які проживають у ній.

Можна стверджувати, що все ж таки вагому роль у механізмі становлення громадянського суспільства відігравала людина, сукупність людей, наділених державою певними правами та свободами.

Таким чином, своєрідною домінантою була правова рівність громадян як учасників громадського життя, незважаючи на походження, становище, рід занять, встановлювалися не тільки обов'язки людини перед державою, а і закріплювалися визнані публічною владою, права та свободи. Це стало передумовою формування принципу індивідуалізму, котрий відтворює на сьогодні вагоме значення і втілює основне аксіологічне підґрунтя в сучасному конституціоналізмі - людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, що наразі є базисом Конституції України (ст. 3) [1]. Виходячи з цього, окреслюється людський вимір, на який спрямовані всі декларативні положення Основного Закону.

РОЗДІЛ 2. КОРЕЛЯЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТА СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ, ВЗАЄМОВПЛИВ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Аби виявити особливості втілення рис громадянського суспільства, необхідно вивчити та дослідити взаємообумовленість його функціонування в державі шляхом виокремлення суспільного інтересу у співвідношенні з особистим. Все це найбільш доцільно робити шляхом аналізу позицій мислителів та вчених науковців, які висували різні гіпотези та синтезували думки своїх попередників, вносячи певні корективи, які зумовлювалися неперервним розвитком наукової думки.

Слід розпочати з І. Канта, який підтримував та пропагував ідею підкорення держави інтересам суспільства і окремого індивіда. Саме він сформулював основні засади громадянського суспільства: свобода особистості; рівність з іншими індивідами; самостійність громадянина як члена суспільства [9, с. 127-129].

Видатний представник німецької філософії Гегель у своїй праці «Філософія права» наголошував на те, що індивід тільки у співвідношенні з іншими може реалізувати свої потреби в повному обсязі [5, с. 228]. Тобто, для досягнення поставлених цілей необхідно враховувати інтереси всього суспільства. Також потрібно відзначити, що непереоціненну роль в утвердженні громадянського суспільства відіграє демократія, тобто влада народу, за яким він є носієм та єдиним джерелом влади. Доречно відзначити висловлення Авраама Лінкольна у «Гетисберзькому зверненні» 1863 р., який зазначав, що демократія - це особливий стан суспільства: «Це нація у державі Божій дає нове народження свободі, і правління, що належить народові (government by the people), яке здійснюється народом (by the people) і слугує народу (for the people), ніколи не зникне з лиця землі (shall not perish from the Earth)»[4, с. 10]. Тому, узагальнюючи все вищеперераховане, першоосновою громадянського суспільства є рівність громадян, утвердження основних прав у

процесі взаємодії з іншими індивідами задля реалізації спільних цілей та потреб, згуртованість навколо певних сфер життєдіяльності, у яких громадяни реалізують свою волю як вільні та рівноправні члени соціуму, а також виступають значним важелем зв'язку держави та людини, обумовлюючи наявність демократії. Доцільно згадати розмірковування Аристотеля [2, с. 444], у яких він декламував, що держава - це сукупність громадян, запорукою спільного функціонування яких, є спілкування, що і обумовлює їх взаємодію, тобто є способом вираження прагнень соціуму. Дж. Локк у своїй праці «Два трактати про правління» ототожнював «політичне суспільство» та «громадянське суспільство» [12, с. 320]. Він писав, що в громадянському суспільстві перебувають ті, хто внаслідок свого об'єднання мають закон один на всіх та судову установу, яка створена для того, щоб судити та карати злочинців, а ті, хто живуть кожен окремо, не мають спільного судилища, слугують катами та суддями у власних справах - не утворюють такого згуртованого суспільства, а існують у природному стані. Виходячи з цього, можна сказати, що Локк протиставляв громадське суспільство природному стану людини, більш всього притаманне общинному устрою та ладу в суспільстві. Томас Гоббс підтримував цю тезу, але у своїх працях робив акцент на тому, що держава повинна справляти на людину вагомий вплив, встановлюючи певний порядок, мир, забезпечуючи її перетворення на громадянина, бо людина у свою чергу може зловживати своїми правами [7]. Тобто громадянське суспільство не втілює зміст правової держави шляхом взаємовпливу, а формується механізмами держави. Це уявлення є хибним, бо громадянин формується внаслідок своєї індивідуальної та суспільної правоментальності. Таким чином, можна сформулювати мету громадянського суспільства як сукупність засобів та умов, які сприяють втіленню різноманітних інтересів всіх членів суспільства, тим самим реалізуючи потреби кожного повноправного його члена, який є «рівним серед рівних». З огляду на це, слід виокремити, що впровадження в дію всіх пріоритетів, які встановлює для себе громадське суспільство треба здійснювати відповідно до ціннісних

орієнтирів, правил, які обумовлюють співіснування громадян. Л. Мамут наголошує, що громадянське суспільство — це «іпостась будь-якого цивілізованого людського суспільства» [13, с. 101], яке функціонує відповідно до конкретного історичного розвитку державності та правової обізнаності. У деяких доктринах зустрічається також поняття «хороше суспільство» [15, с. 550]. Воно включає в себе такі основоположні риси, як права та свободи та відповідальність людини у наданій їй свободі, та прагнення не тільки негативної свободи (від залежності або примусу), а й позитивної, яка полягає у ставленні мети, досягнення потреб і цілей, зумовлюючи самореалізацію.

Необхідно зауважити, що громадянське суспільство вміщує в собі людський вимір, адже, хоча воно і складається з пересічних громадян, проте, кожен з них є цінністю, права і свободи яких і пропагує воно захищати, відтворюючи певну соціальну рівновагу в суспільстві, маючи своєю ціллю досягнення реалізації інтересів всього громадянського суспільства в різних сферах життєдіяльності, заразом втілюючи потреби кожного громадянина, не функціонуючи в збиток комусь з них.

Недарма, ОБСЄ з прав людини та демократії ґрунтує свою діяльність на побудові суспільства, в якому її членам можна повною мірою користуватися своїми свободами, беручи участь в житті соціуму, вносити свої корективи аби посилити увагу держави. Таким чином, вони можуть корелюватися, забезпечуючи реалізацію співвідношення громадянського суспільства і держави в правовому аспекті, за якого: правова держава була б своєрідною формою існування громадянського суспільства, а громадянське суспільство – становило б неполітичний зміст такої держави [20, с. 64]. Виходячи з цього, можливо було б досягти презумпції стабільності вільного функціонування суспільства та запобігти загостренню у соціумі соціально-політичних конфліктів з урахування всіх законних інтересів обох цих базових складових організації діяльності людей у соціумі. Наявність таких суттєвих вказівок в документах, які встановлюють стандарти функціонування суспільства сьогодення, з'являється необхідність пов'язати права людини з народовладдям, тобто наявності

демократичних засад функціонування правової держави, які базуються на верховенстві права [4, с. 50]. А також необхідно відзначити, що ОБСЄ в своїй діяльності охоплює сім напрямків, зосереджуючи свою увагу на забезпеченні захисту основних складових прав людини, які втілюються шляхом виконання зобов'язань державами-учасниками, набуваючи закріплення в публічному порядку: в сфері відтворення демократичних складових в ході виборчого процесу, розвитку демократичних складових, в сфері, як вже зазначалося раніше, прав народів на самовизначення, в сферах реалізації політичних, економічних, соціальних, громадянських та культурних прав, в сфері відтворення толерантності й недискримінації, запобігаючи проявам сегрегації та утисків за будь-якими ознаками, забезпечуючи рівність громадян, у сфері реалізації політики в боротьбі зі злочинами проти встановленого миру та безпеки людства, запобігаючи будь-яких дестабілізаційних ситуації, які породжують таку злочинність, а також в сфері міжнародного гуманітарного права [16, с.115].

З огляду на все вищеперераховане, слід виділити основну ознаку співвідношення громадянського суспільства і базової складової в ньому - людського виміру, що полягає в утвердженні вільного вибору кожною людиною свого власного світогляду та ідеології, аби за допомогою державних інституцій в подальшому, в разі необхідності відстоювати свої права, інтереси, які відображають переконання всього суспільства, набутого внаслідок встановленої правової свідомості та їх взаємному впливу разом із конституційним законодавством, здатним формувати та впливати на правопорядок через наявність положень закріплених відповідно до основоположних принципів та стандартів, закріплених в міжнародних юридичних документах. Тому обсяг особистого потенціалу та можливість самореалізації за його рахунок без жодних перешкод з боку держави, утверджує та гарантує існування громадянського суспільства і правової держави, де всі громадяни, незважаючи на своє становище, можуть задовольнити свої потреби, адже всі перебувають у рівному становищі з іншими членами суспільства,

таким чином, досягається певна правова рівновага та рівність людей в соціумі, яке ґрунтується на визнаних світовою спільнотою міжнародних стандартах.

Зважаючи на те, що Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, можна стверджувати, що наша держава націлена на забезпечення прав і свобод людини, що і відображає головну спрямованість в її діяльності та знаходить своє закріплення в Конституції України. Враховуючи також положення статті 1 Основного Закону, за яким: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [1], можна розцінювати соціальну та демократичну спрямованість як гарантію утвердження людини як найвищої соціальної цінності, як своєрідне її возвеличення. Отже, звідси випливає, що головною метою постає захист невід'ємних прав та свобод, природних потреб та інтересів особистості, а звідси і суспільних інтересів, адже суспільство втамовує в собі потреби всіх його членів у певній соціальній згуртованості без наявності істотних протиріч, аби досягти відтворення інтересів кожного за виключенням певних збитків для інших. Тобто, таким чином задоволення потреб однієї особи і є відображенням мети всього суспільства, бо воно започатковано для того, щоб особистий інтерес не конфліктував з груповим, а співіснував у певній єдності та розмірності.

Виходячи з того, що до прав людини прикута дуже ретельна увага, може виникнути загроза зловживання ними в межах можливої поведінки індивіда. Тому на допомогу приходять державні інституції, які покликані виявляти та запобігати таким неправомірним проявам. Недарма, державою встановлюються певні нормативи взаємовідносин людей у суспільстві та регулятивні порядок формування громадських об'єднань, політичних партій та інших форм самоорганізації громадського суспільства. Наразі необхідно зупинити свою увагу на структурі та елементах, які відображають його побудову, а саме на: 1) людині, як основній ланці в даній ієрархії, яка здатна реалізовувати свої природні та невідчужувані права вільно та на рівні з іншими членами суспільства; 2) недержавних об'єднаннях, які не мають на меті отримання

прибутку; 3) координаційних, партнерських відносинах між людьми, які мають виключно горизонтальну лінію взаємодії [20, с. 65]. Окреслюючи все це, можна виокремити зорієнтованість громадського суспільства і держави з її правовими інституціями на антропоцентричність побудови механізмів їх взаємовідносин, що проявляється в нормах Конституції України, які відображаються у I розділі «Загальні засади» та II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Тому виділяється головна ознака громадянського суспільства, яка полягає в тому, що людині гарантуються її громадянські права, якими вона може забезпечити вільний прояв своїх можливостей у різних сферах життєдіяльності. З огляду на це, у кожного з'являється можливість відтворення свого особистого потенціалу, що сприяє зайняттю людиною певного становища у суспільстві. І тільки за наявності цих усіх складових, держава набуває рис правової, а суспільство – громадянського.

Необхідно ще згадати, що ще в 1970-тих роках американські дослідники виокремили трисекторну модель соціуму, відповідно до якої відносини відтворюються за рахунок існування в них трьох головних компонентів, що відображають його поділ на:

- 1) сектор публічної влади, що втілює механізми впливу органів державної та місцевої влади, органів місцевого самоврядування;
- 2) сектор бізнесу, який зумовлює наявність у соціумі приватний, орієнтований на отримання прибуток сегмент;
- 3) громадянське суспільство, яке відтворює таке становище громадян у соціумі, за якого вони можуть реалізувати свої можливості у політичній, економічній, соціальній формі життя [20, с. 78].

Усі ці складові знаходяться у взаємодії та впливають одне на одного. Зокрема, сектор громадянського суспільства справляє вплив на формування політики держави, яка спрямована на забезпечення належних умов його розвитку та впровадження положень, які б достеменно регулювали поведінку в соціумі, зважаючи на політичний та економічний курс держави з урахуванням міжнародних стандартів, які б корелювалися з нормами національного

законодавства. У свою чергу держава здійснює свій вплив як певний гарант утвердження інтересів суспільства та кожного її члена, але ні в якому разі як єдиний організатор і координатор, що більш притаманне для соціально-економічної формації, за якої це було головним лейтмотивом планової економіки і знаходило своє відображення у працях К. Маркса та Ф. Енгельса. Так як теперішнє суспільство функціонує в умовах не планової економіки, а ринку, де відбувається розподіл праці, найвлучнішим видається іменування особи в ньому як «модульної людини», запропонованої Е. Геллнером [6, с. 118 – 120], за якого людина не жертвує собою, а врівноважує свої потреби з іншими, таким чином, формуючи спрямованість держави на утримання всієї системи. Тому актуальним на даний час можна вважати висловлення та позицію Платона, який казав що управління здійснюється не політичною владою, а шляхом вільного волевиявлення, самоуправлінням через право [3, с. 57 – 59].

Узагальнюючи все вищевикладене, діяльність держави має демократичний напрямок і режим функціонування всіх її механізмів та суспільства в цілому і концентрує свою увагу на людині як базису громадянського суспільства, зокрема, роблячи акцент на забезпечення її прав і свобод відповідно до стандартів, закріплених міжнародною спільнотою, що певним чином утверджує гуманізм одним із найважливіших принципів функціонування держави та суспільства у взаємозв'язку й взаємообумовленості. Тому співвідношення індивідуального та колективного інтересів необхідно вирішувати з огляду на те, що в уже сформованому громадянському суспільстві ці два інтереси перебувають в єдності, що забезпечує неконфліктність індивідуального та суспільного, на основі чого і вибудовується правоментальність, характерна для правової держави та громадського суспільства. Навіть М. П. Орзіх стверджував, що людина, яка є вільною та володіє своїми невідчужуваними природними правами утворює з іншими, такими як вона, рівноправними людьми певну асоціацію, що викликає виникнення громадських об'єднань задля реалізації спільних інтересів [17, с.

61]. Тобто, людина, її права та обов'язки роблять її головною базисною складовою організації діяльності всього суспільства. Це забезпечує концентрацію людського виміру в контексті існування громадського суспільств, за якого воно слугує інструментом вираження інтересів людини і потреб суспільства. А також врівноважує співіснування в державі, яка декларує головний аксіологічний напрямок свого функціонування, яке полягає в антропоцентричності й вказує на те, що: людина, її життя та здоров'я найвища соціальна цінність. І, насамперед, на те, що її права і свободи повинні утверджуватися і забезпечуватися державою.

Також необхідність згуртованості та питомої ваги впливу на громадянське суспільство забезпечує рівні умови для самореалізації та відтворення потенціалу індивіда шляхом гарантування з боку держави соціальної захищеності та рівності кожного її члена. З огляду на це, А. Крусян, наголошує на тому, що взагалі «громадянське суспільство» є «правовим упущенням у контексті теорії сучасного українського конституціоналізму» [10, с. 19], бо реалізація закладених в це поняття засад регулюється на загальному рівні в I, II розділах, навіть не виокремлюючи дефініцію інституту в Основному Законі. Варто зазначити, що детерміноване виділення даного інституту в положеннях Конституції призвело б до більш точного розуміння його існування в контексті правової держави.

РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ВИМІРУ В ЙОГО КОНТЕКСТІ

Насамперед, необхідно відзначити те, що правова, соціальна та демократична держава акумулює роботу своїх владних механізмів здебільшого для забезпечення та утвердження прав і свобод людини і громадянина, реалізація яких спрямована на ефективну взаємодію держави та суспільства. Тому слід виокремити одне із найголовніших декларативних положень Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст. 3). Звідси випливає, що суспільство і державу доцільно розглядати у певній взаємообумовленості й взаємозв'язку цих двох відносно самостійних категорій, що і відображає їх методологічну основу. Таким чином, можна стверджувати, що суспільство є своєрідною системою самостійної урегульованості населення, визначальним лейтмотивом, втіленням аксіологічного підґрунтя, а держава, в свою чергу, володіє певними стимулюючими, превентивними та сприяючими засобами, спроможними чинити вплив на суспільство через законодавство.

Перш за все слід зауважити, що громадянське суспільство та держава орієнтовані на соціум та на окремого індивіда. Тому важливо зазначити, що неабияке значення має соціальна спрямованість держави. В юридичній науці термін «функція» вживається для характеристики соціальної ролі держави та права [11, с. 13-14]. Саме цей аспект необхідно дослідити для виявлення особливостей впливу людського виміру в контексті громадянського суспільства. Задля цього постає питання розгляду і забезпечення функціоналу його реалізації.

Почнемо із того, що вперше термін «функція» був введений до наукового обігу представниками фізико-математичних наук Г.В. Лейбніцем та Й. Бернуллі та означав залежність однієї змінної величини від іншої [14, с.615]. Узагалі він

походить від французького слова *function*, перекладається як «виконання», «здійснення», «вчинення». Якщо розглядати визначення з точки зору філософії, то під функцією розуміють явище, яке залежить від іншого явища, що змінюється залежно від зміни останнього [11, с.13-14].

Можна виокремити те, що функції громадянського суспільства – це основні напрями діяльності цього інституту, як своєрідної, саморегульованої системи, які пов'язані з головними цілями та завданнями правової політики держави. Відповідно до цієї детермінації потрібно зазначити, що ці напрями повинні бути однорідними та спрямованими на забезпечення потреб суспільства, як сукупності рівноправних індивідів, їх колективних утворень.

Потрібно розрізняти функції громадянського суспільства та функції держави, які мають більш політизований вимір та формалізацію. У свою чергу функції громадянського суспільства зорієнтовані на забезпечення потреб суспільства, а функції держави – на реалізацію інтересів держави, що знаходить відлуння і у внутрішній спрямованості її діяльності, і в зовнішній.

Ці особливості не означають, що між ними відсутня спорідненість, навпаки, функції держави є підґрунтям для розвитку та стабільного функціонування інституту громадянського суспільства, тобто їх реалізація спрямована на координацію та нормативну забезпеченість різних проявів потреб у суспільстві, держава виступає певним гарантом та стабілізатором. Потрібно відзначити, що функції держави повинні становити основу для відтворення інтересів суспільства, яке в свою чергу покликане дбати про державу. Можна сказати, що функції громадянського суспільства відштовхуються від потреб та інтересів соціуму, окремих індивідів, сприяючи забезпеченню мобільного налаштування під суспільні відносини. А функції держави є більш стабільними та фундаментальними. Хоча не варто оминати і глобальні функції, які втамовують у собі сукупність функціонального арсеналу як державних функцій, так і функцій громадянського суспільства, наприклад, універсальною функцією можна назвати антикорупційну.

Необхідно відзначити, що громадянське суспільство покликане сприяти реалізації функцій держави задля контролю та спрямування її діяльності в найбільш ефективне русло аби запобігати її тотальному втручання в суспільні відносини.

Таким чином, функції громадянського суспільства відображають основні напрями його діяльності та вплив на життєдіяльність індивідів в усіх сферах реалізації їх інтересів.

Тому можна виділити найголовніші з них:

По-перше, громадянське суспільство є своєрідною накопичувальною системою, що містить у собі відтворення та самовираз індивідів, самореалізації, самоорганізації, втілення особистих інтересів та потреб. У цьому контексті вирізняється та обґрунтовується наявність всіх можливих об'єднань громадян, їх асоціацій та спілок, за яких всі виникаючі проблеми вирішуються ними самостійно, усередині цих об'єднань або на рівні місцевого самоврядування. Таким чином, це значно облегшує діяльність держави, адже не потребує її втручання задля вирішення проблем.

По-друге, мабуть, найголовніше, що громадянське суспільство і його інституціональні механізми спрямовані забезпечувати непорушність та невід'ємність прав громадян, що і формує певні правові гарантії невтручання і захисту від владних структур, впевненість у своїх силах. Це дає можливість згуртовуватись для здійснення солідарних, для кооперації, що і забезпечує появу «соціального капіталу».

По-третє, інститути громадянського суспільства сприяють систематизації урегульованості, впорядкованості протестів, гарантованих на законодавчому рівні, що і сприяє функціонуванню демократичної влади, за якої всі індивіди, об'єднані у певні групи за спільними інтересами можуть бути почутими.

По-четверте, спрямована на урегулювання різних протиборств між певними групами в соціумі та захист інтересів кожної.

У юридичній науці окрім, функції громадянського суспільства, розрізняють функції поняття «громадянське суспільство». Гаджиєв К. С.

визначає дві функції поняття «громадянське суспільство»: теоретико-аналітичну і нормативну [8, с.220].

Таким чином, згідно з теоретико-аналітичною функцією громадянське суспільство – це об'єднання громадян, яке відображає сутність комунікацій між індивідами, особливості різних соціальних інститутів та цінностей для реалізації всіх суспільних потреб у різних сферах життєдіяльності суспільства. Це агреговане поняття визначає певне коло суб'єктів, за якої головними суб'єктами суспільства виступають різні громадські інститути, об'єднання, спілки, асоціації громадян, певні рухи, і, насамперед, громадянин зі своїми гарантованими громадянськими правами. Щодо нормативної функції, то вона відтворюється певною концепцією активності громадськості, яка полягає в мобілізації, акумуляції соціальних інститутів різних за формою та змістом, а також породжує мотиваційний процес в суспільній свідомості, що і сприяє успішному функціонуванню даного інституту, проведення необхідних трансформацій для вільного розвитку кожного індивіда шляхом забезпечення умов реалізації його потенціалу.

Найбільш доцільною здається думка С. Рябова, який визначає функції громадянського суспільства як формування суспільного узагальненого інтересу шляхом поєднання розрізнених потреб усіх членів суспільства [18, с.202]. Таким чином, реалізація спільного інтересу призводить до відтворення інтересів індивіда, тобто особисті потреби забезпечується шляхом відстоювання суспільних, зокрема через діяльність асоціацій, метою яких здебільшого є утвердження громадянських прав та свобод. Також не можна оминути увагою дві фундаментальні функції: соціалізація особи, яка ґрунтується на соціальній активності членів суспільства та на їх взаємодії між собою, а також обмеження державного втручання, як сукупність стримувальних механізмів та важелів впливу на громадянське суспільство [19].

З огляду на все це, можна виокремити такі головні напрями співіснування держави та громадянського суспільства:

по-перше, громадянське суспільство є змістом правової держави, а держава у свою чергу, слугує формою для функціонування громадянського суспільства. Тому держава є своєрідною функцією такого суспільства, відповідно до якої обґрунтовується існування та їх взаємодії через інститут рівного партнерства, основою якому слугує «суспільний договір», а також відображаються в певній мірі теорії переважання ролі держави.

по-друге, недовготривалий характер держави, її тимчасовість, створення та утвердження постулату про створення системного суспільного самоуправління, за якого держава припиняє своє існування, а громадянське суспільство – занепадає та знищується.

Кожне з цих положень призводить до виникнення різних негативних факторів у взаємодії держави та громадянського суспільства, що взагалі ставить під питання їх існування, тому вони не повинні протиставлятися один одному чи відображатися через систему протиріч. Тому їх треба розглядати певним альтернативним шляхом, не підтримуючи жодну з цих теорій у повній мірі, натомість, досліджувати в певній взаємодії та взаємообумовленості.

Аби громадянське суспільство ефективно та активно функціонувало, треба створити умови, за яких всі інтереси громадян і суспільства були узгоджені та гармонізовані. У свою чергу, держава повинна забезпечувати належне правове поле, забезпечене різними законодавчими положеннями, в основі яких містилися б гарантії рівних можливостей кожного індивіда у різних сферах життєдіяльності задля захисту прав і свобод людини і громадянина у зв'язку зі створенням прозорого механізму конкуренції та із наданням соціальних послуг.

Для створення та підтримання партнерських відносин громадянського суспільства та державою, в особі органів влади необхідно, заручившись міжнародним досвідом виокремити певні форми взаємодії, які полягають у підтримці громадських, асоційованих структур та об'єднань. А також різних комісій, рад, консультативно-дорадчих органів спрямованих на вирішення нагальних проблем у соціумі шляхом використання певного цільового підходу.

Загалом вдосконалення держави та суспільства стимулюється впродовж всього історичного розвитку державності та становлення громадянського суспільства, що пов'язане з розбудовою правової держави, що становить необхідну умову демократичного розвитку країни.

Тому необхідно виділити основні шляхи побудови громадянського суспільства в залежності від спрямованості та урегульованості правової та соціальної спрямованості політики держави. Серед них найбільш актуальними є: підвищення правової свідомості населення, роздержавлення сфер суспільного життя, створення нових можливостей участі громадян у управлінні суспільними та державними справами, розширення інституційної бази владних механізмів, забезпечення судового захисту оспорюваних охоронюваних, порушених прав, свобод та законних інтересів, гласності судового процесу, відкритості суспільства, формування ринкових та неринкових інститутів громадянського суспільства, становлення самоврядування і розвиток самодіяльності, інформативність, захищеність та свобода інформації, стимулювання соціальної активності, подолання суспільної пасивності та найголовніше, удосконалення політичної системи, виявлення та реалізація суспільних потреб та інтересів в процесі користування благами, здійснення відповідних змін, що пов'язане зі становленням різних соціально-економічних формацій, що і супроводжує розвиток громадянського суспільства та сприяє зміцненню правового підґрунтя державності.

З огляду на все вищеперераховане, слід вказати на необхідність роздержавлення усіх сфер суспільної життєдіяльності, але в межах законності, тобто реалізуючи інтереси, керуючись «буквою закону».

Тому характеристика функціональної бази спрямована на забезпечення напрямів розвитку громадянського суспільства, основою якого є свобода, вільне волевиявлення, демократія і особистість як зміст права. Аби забезпечити повноцінне функціонування інституту громадянського суспільства, треба реалізовувати у сукупності всі його атрибути. Тому необхідно виокремити найголовніші з них:

по-перше, громадська думка, комунікаційні центри публічного простору, що має наслідком формування стабільної сфери громадського життя;

по-друге, рівність індивідів в суспільстві;

по-третє, автономність від держави, згуртування в об'єднання, асоціації задля реалізації колективних інтересів, що складаються із сукупності розрізнених індивідуальних;

по-четверте, скоординована діяльність людей у соціумі, солідарність між ними, взаємодія на засадах довіри та співробітництва.

Таким чином, функції громадянського суспільства якомога найкраще відображають кореляцію особистого та суспільного інтересу, а тому має неабияке значення для відтворення його основних засадничих ідей та особливостей. Тому доцільно виокремити основні з них в умовах сьогочасного розвитку нашої держави, а саме: участь громадськості в правотворчій діяльності, контроль державної влади, підтримка державної політичної влади, освітня та виховна функції, стримування від порушень, охорона навколишнього середовища, забезпечення потреб та інтересів, реалізація прав та свобод, законних інтересів, їх захист від протиправних посягань, належний правовий статус.

Регламентація утворення, порядку функціонування, постановка цілей та вирішення завдань громадянського суспільства регламентується державою та певними саморегулюючими актами шляхом створення та застосування певних нормативних положень, що стимулює нормальне функціонування соціуму, індивідів в ньому у взаємовідносинах з державою. При цьому будь-яка нормотворча діяльність інститутів громадянського суспільства повинна відповідати Конституції України.

Необхідно виділити контрольну функцію громадянського суспільства, яка полягає в наявності інститутів громадського контролю з боку суспільства, в умовах достатньої розвиненості демократичних складових спрямованості держави, цей інститут є одним із найбільш актуальним. Ця функція реалізується через принципи та засадничі ідеї демократії, за якої народ є

джерелом влади в Україні, що відображається через безпосередні форми його волевиявлення, наприклад, вирішення загальнодержавних питань шляхом проведення референдумів, а також шляхом обрання владної верхівки країни, здебільшого, це реалізується через вибори органів місцевого самоврядування.

Необхідно згадати про явище громадської непокори, яка відображає опозицію державній владі з боку суспільства, аби його уникнути потрібно створювати такий політичний курс держави, який би був підтриманий громадою та не зазнав суспільного опору. Підтримка може бути здійснена шляхом певного матеріального забезпечення, це може проявлятися через благодійну діяльність, спонсорство тощо.

Щодо освітньої та виховної функції, то вони полягають у вихованні та освіті, навчанні у певних некомерційних закладах. Тому ці функції покликані забезпечити високу кваліфікацію фахівців, їх грамотність, сімейне виховання всіх індивідів, як учасників громадського життя.

Функція екологічного забезпечення захисту навколишнього середовища полягає у створенні спеціальних програм екологічної безпеки, формування фондів, співробітництва з різними міжнародними організаціями тощо.

Функція стримування від порушень полягає у створенні спеціальних громадських об'єднань покликаних захищати суспільний правопорядок, а також забезпечувати профілактику правопорушень та сприяти їх запобіганню.

Функція запобігання пасивності та стимулювання активності громадськості полягає у створенні правозахисних об'єднань, та механізмів звернення до державних владних інститутів в індивідуальному та колективному порядку.

Тому, узагальнюючи все вищевикладене, треба зазначити, що функції громадянського суспільства покликані діяти в інтересах соціуму. І саме від насиченості і наповненості їх функціонального арсеналу наповнюється зміст спрямованості функцій громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ

Громадянське суспільство і держава співіснують у певній єдності, взаємозв'язку та взаємообумовленості. У її основі криється антропоцентрична спрямованість та аксіологічне підґрунтя, що є своєрідним утвердженням їх обох. Таким чином, це обумовлює співвідношення громадянського суспільства та держави, їх певну кореляцію, яка відображається в тому що громадянське суспільство – це зміст правової держави, а держава – форма існування громадянського суспільства.

З огляду на це, держава виступає гарантом суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності соціуму задля відтворення спільних та індивідуальних потреб завдяки певній соціальній згуртованості.

Громадянське суспільство ґрунтується на правовій рівності громадян, визнанні прав і свобод людини, незважаючи на походження, рід занять тощо. Така думка була сформована за часів буржуазії, в період урбанізації та індустріалізації суспільства. Вона відобразилась в принципі індивідуалізму, що і нині має вагоме значення в сучасному конституціоналізмі, окреслює людський вимір в контексті існування громадянського суспільства та слугує інструментом вираження інтересів людини і потреб суспільства.

Демократичний напрямок і режим функціонування механізмів держави та суспільства в цілому концентрує свою увагу на людині як базису громадянського суспільства, роблячи акцент на забезпечення її прав і свобод відповідно до стандартів, закріплених міжнародною спільнотою, що певним чином утворює гуманістичну спрямованість їх функціонування та потребує детермінованого закріплення у Конституції України.

Співвідношення індивідуального та колективного інтересів необхідно вирішувати з огляду на те, що в уже сформованому громадянському суспільстві ці два інтереси перебувають в залежності, що забезпечує неконфліктність, а навіть спільність індивідуального та суспільного, на основі чого і вибудовується правоментальність, характерна для правової держави та

громадського суспільства. Таким чином, реалізація спільного інтересу призводить до відтворення інтересів індивіда, тобто особисті потреби забезпечується шляхом втілення суспільних. В усьому цьому функціоналі відображається окремі та досить вагомні функції громадського суспільства, а саме: соціалізація індивіда, формування групових інтересів та їх впровадження та відтворення шляхом просування через діяльність асоціації, створення умов для роботи асоціацій, забезпечення суспільної активності громадян через відстоювання громадянських прав та свобод, обмеження державного втручання.

Тому, підсумовуючи все, потрібно зазначити, що держава і громадянське суспільство здійснюють взаємовплив одне на одного, індивідуальний інтерес відтворюється як складова суспільного, а функціональне навантаження їх змісту та форми наповнюється через спрямованість функцій громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові джерела:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р.// Відомості Верховної Ради України .- 1996 .- № 30 . – Ст. 141.

Спеціальна література:

2. Аристотель. Сочинения: В 4 т. Т. 4. – М.: Мысль, 1983. – С.376–644.
3. Біленчук П. Філософія права: [навчальний посібник] / [П. Біленчук, В. Гвоздецький, С. Сливка]; за ред. П. Біленчука. – К.: Атіка, 1999. – 208 с.
4. Даль Р. Демократия и ее критики. – М.: РОСПЭН, 2003. – С. 7–51.
5. Гегель Г. В. Ф. Философия права. - М.: Мысль, 1990. - С. 227-292.
6. Геллнер Э.. Условия свободы. Гражданское общество и его исторические соперники / Э. Геллнер. – М.: Московская школа политических исследований, 2004. – 240 с.
7. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения: В 2 т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1991.
8. Гурицька М.С. Громадянське суспільство: теорія і практика. – Вісник Сев, ДТУ. Вип. 91. Політологія. Зб. Наук., пр.. – Севастополь: Вид-во Сев. НТУ, 2008 р. – С. 219-222.
9. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — 256 с.
10. Крусян А. Громадянське суспільство в Україні як передумова сучасного українського конституціоналізму: поняття і тенденції розвитку // Право України. – 2014. – № 4. – С. 17–25.
11. Куксин И.Н. Матвеев П.А. Теоретические основы классификации функций права // Юридическая наука. – 2012. - № 12. – С. 13-18.
12. Локк Дж. О государственном правлении // Избр. филос. произведения: В 2 т. / Дж. Локк. – М, 1960. Т. 2. – С. 320.

13. Мамут Л.С. Гражданское общество и государство: проблемы соотношения // Общественные науки и современность. — 2002. — № 5.
14. Математический энциклопедический словарь / Гл. ред. Ю.В.Прохоров; Ред. кол.: С.И.Адян, Н.С.Бахвалов, В.И.Битюцков и др. - М.: Сов. энциклопедия, 1988. - 847 с.
15. Новая философская энциклопедия: в 4 т. — М.: Мысль, 2000. - Т. 1. — 744с.
16. Обязательства ОБСЕ в области человеческого измерения. — Т. I: сборник документов. — 3-е изд. ОБСЕ / БДИПЧ, 2011. — 366 с.
17. Орзіх М.П. Місцеве самоврядування в незалежній Україні: десятиріччя досягнень та прорахунків / М. П. Орзіх // Місцеве самоврядування: 10 років здобутків / за ред. М. Пухтинського. — К.: Атіка, 2002. — С. 61
18. Політологічна теорія держави [Текст]: учебное пособие / С. Рябов. До проблеми визначення поняття «громадянське суспільство». // А. Колодій, Л. Климанська, Я. Космина, В. Харченко.— [2-е вид., перероб. та доп.]. - К.: Ельга, Ніка – Центр, 2003.— 664 с.
19. Політологія / [А. Колодій, Л. Климанська, Я. Космина, В. Харченко] ; за наук. ред. А. Колодій. — 2-е вид., перероб. та доп. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. — 664 с.
20. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / М.В. Афанасьєва, О.В. Батанов, А.А. Єзеров [та ін.] ; за ред. А.Р. Крусян. (Серія «Проблеми сучасної конституціоналістики». Випуск 3: Сучасний український конституціоналізм). — Одеса: Фенікс, 2015. — 562 с.
21. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 400 с.